

JEREMY W.R. WHITEHAND PARLA A LA REVISTA CATALANA DE GEOGRAFIA

El professor Jeremy W.R. Whitehand és un dels grans especialistes en l'anàlisi de la morfologia urbana. La seva participació a la III Setmana d'Estudis Urbans de Lleida, celebrada l'octubre del 1986, va possibilitar la realització de l'entrevista que presentem, feta amb el professor Joan Vilagrà. El professor Whitehand va graduar-se en geografia a la Universitat de Reading, on també presentà la tesi doctoral. Fou professor als departaments de geografia de les universitats de Newcastle upon Tyne (on entrà en relació amb el professor Conzen amb qui inicià la col·laboració científica) i de Glasgow. Fou editor de la revista ARCA i president del grup d'estudis de geografia urbana de l'Institute of British Geographers. Actualment és senior lecturer al departament de geografia de la Universitat de Birmingham.

P/ Pot explicar-nos els diferents enfocaments de la tradició britànica en morfologia urbana?

R/ Jo penso que en comptes d'una, n'hi ha dues de tradicions: una tradició indígena que va començar amb H.J. Fleur i que va sorgir poc després de la primera guerra mundial, i una segona tradició que té el seu origen a l'Europa Central i es remunta fins a la dècada dels anys noranta del segle passat, fins a l'obra de Johann Fritz.

La tradició indígena és una tradició descriptiva, exemplificada en els escrits de Fleur sobre alguns tipus de ciutats a l'Europa temperada (FLEUR, 1920). Aquesta tradició va continuar, sobretot, amb l'obra d'Arthur Smailes, un geògraf que treballava a Londres, del qual destaca el seu article sobre la descripció geogràfica i l'anàlisi de paisatges urbans (SMAILES, 1955). En aquest article va proposar que els geògrafs fessin descripcions globals, i examinessin com es desenvolupen els paisatges urbans condicionats pel que ja existeix. El seu, però, no va ser un plantejament històric; el que li interessava era descriure el paisatge i demostrar com havia arribat a la seva etapa actual. Li importava el present i no li interessava la història per ella mateixa.

Qui més ha difós aquest punt de vista és Harold Carter, qui, durant tota la seva trajectòria professional, ha estat treballant a l'*University College of Wales*, a Aberystwyth, on durant la guerra va fer estada Fleur. Carter no va tenir contacte

directe amb ell, però va rebre la seva influència principalment a través d'Smailes. He parlat amb Carter sobre la seva relació amb Fleur i m'ha dit que va ser principalment a través d'Smailes que s'ha transmès aquesta tradició indígena sobre la morfologia urbana. Em sembla que el

contacte entre Fleur i Smailes tampoc no va ésser gaire directe. La meua impressió és que, havent-hi com hi havia tanta diferència d'edat entre l'un i l'altre, probablement, Smailes va rebre la influència de Fleur llegint els seus treballs en comptes de rebre-la conversant amb ell.

Aquesta tradició indígena encara existeix avui. Efectivament, Carter és molt actiu encara —segurament vostès ja ho saben— i la seva activitat no es limita tant sols a la morfologia urbana. També es dedica a altres activitats com, per exemple, a l'anàlisi de les àrees socials de la ciutat. Carter ha tingut una influència considerable, ja que els seus deixebles actualment estan repartits a les universi-

(Foto: Leonor Pedrico)

(Foto: Virginia Sullivan)

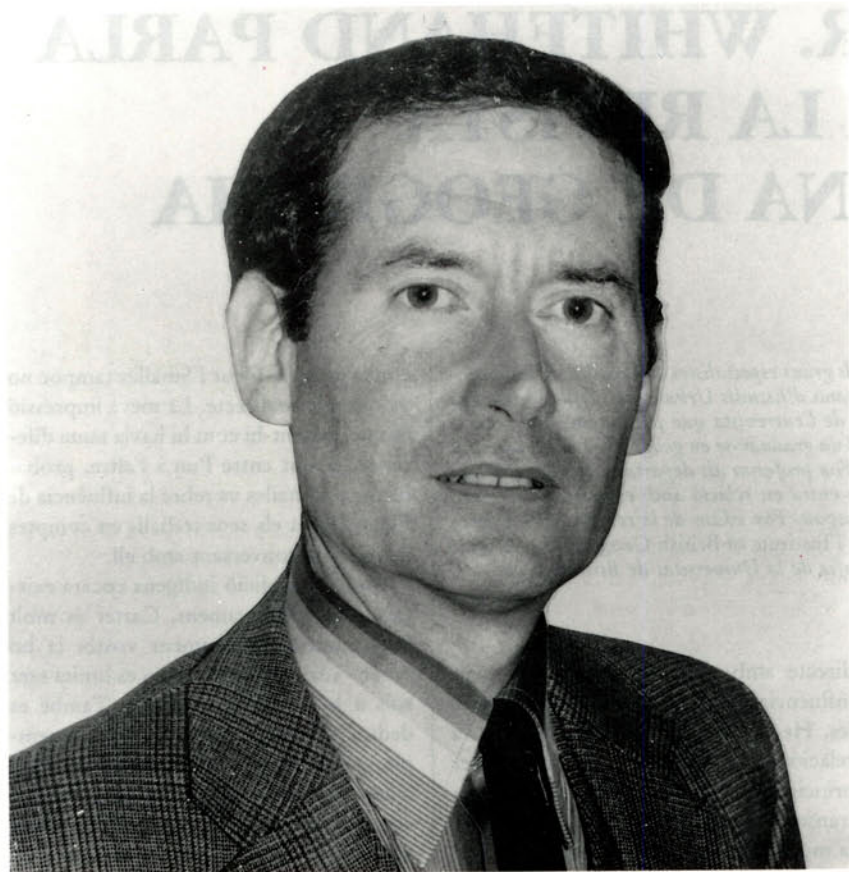

Foto 2: El professor Whitehand durant la seva conferència a Lleida

(Foto: Virginia Sullivan)

tats d'arreu. També té influència sobre geògrafs molt coneguts que no han treballat sota la seva direcció com, per exemple, sobre David Herbert, que actualment és a la *University of Wales* a Swansea.

Aquesta generació posterior va néixer entre l'any 1935 i l'any 1940. Va ésser educada durant els anys cinquanta i més tard, els seus membres, com a investigadors, reberen tot l'impacte de la revolució quantitativa. Respecte al desenvolupament de la morfologia urbana, el que van fer va ser donar una interpretació quantitativa a la tradició d'Smailes. Aquesta interpretació es pot observar molt clarament en els treballs d'Stan Openshaw. Openshaw va escriure una tesi en la qual fa una anàlisi molt detallada de tipus d'edificis i, especialment, de tipus d'habitatges a South Shields, a Tyneside (OPENSHAW, 1973). Va examinar més de cent variables: diferents tipus de marcs de finestres, de materials de construcció, de posicions de les portes, etc. L'estudi va ésser molt detallat i la

quantitat de xifres que es van arribar a emprar fou espectacular.

Com vostès saben, la revolució quantitativa ja havia començat durant el lustre 1965-1970 als països de parla anglesa; en canvi va arribar més tard a la morfologia urbana. De fet, va ésser una de les últimes branques de la geografia que rebé aquesta influència; potser perquè no hi havia prou dades per tal de fer possible aquest tipus d'anàlisi. Openshaw va ésser una excepció. La seva anàlisi combinà l'estudi de les sol·licituds de construcció, presentades a les autoritats locals des de mitjans segle passat, amb la seva observació personal, molt detallada, dels edificis supervivents d'un període que abasta, aproximadament, els últims cent anys. Ara bé, cal destacar que la seva obra fou principalment descriptiva. El seu treball es va difondre molt poc, i penso que és possible dir que, a mitjans de la dècada dels setanta, aquesta tradició de la morfologia urbana britànica—amb un equivalent molt reduït als EUA—ja havia començat a perdre el seu ímpetu.

Aquell tipus d'anàlisi era molt difícil de pair. A més a més, ja que la quantificació arribà tard a la morfologia urbana, en formà una part molt reduïda. Fins i tot si examinem l'obra de Carter, veiem que la quantificació hi és molt poc representada. De fet, la seva obra va ésser influenciada per la que hem considerat com a segona tradició de la morfologia urbana, la qual complementava la tradició indígena fins a esdevenir, actualment, fins i tot més important que aquella.

Tal com hem indicat, aquesta segona tradició es remunta a l'obra de Johann Fritz, un mestre d'institut a Alemanya que, l'any 1894, va escriure un petit article molt interessant sobre tipus de plans urbans (FRITZ, 1894). En aquell temps, Otto Schluter encara era molt jove, si bé va reconèixer la importància de l'obra de Fritz i la va incorporar en un treball sobre els tipus de plans de ciutats (SCHLUTER, 1899) i probablement va ésser influenciat per ella a l'hora de definir les direccions que la geografia urbana havia d'emprendre. Va ésser un geògraf cultural—utilitza aquest concepte tot i que és nord-americà. Trobo que aquest geògraf va ser clau per a aquesta segona tradició de la morfologia urbana britànica, això malgrat que, en aquell temps, a la Gran Bretanya hom ignorava totalment què passava als països de parla alemanya.

Una altra línia de recerca, relacionada amb Schluter, tingué el seu origen a Viena, en l'obra d'Hugo Hassinger, la qual aquest darrer culminà amb un estudi monumental sobre els tipus de períodes arquitectònics del barri antic vienès (HASSINGER, 1946). Durant la primera guerra mundial va publicar uns estudis amb plans detallats, en els quals els diferents tipus d'edificis tenien un color diferent segons les característiques del període en què van ser construïts. Alguns dels seus deixebles parlaren aleshores de "geografia-art". Es tractava de mirar l'art tal com existia al paisatge urbà, de forma molt diferent, doncs, de l'actual geografia humanista, en la qual hom estudia l'obra d'escriptors, pintors, etc.

L'escola vienesa, tot i que va contribuir a allò que posteriorment es va convertir en la tradició morfogenètica alemanya, va ésser menys important que la que va iniciar Schluter. Aquest va tenir molts deixebles, el més important dels quals va ser Geisler. La tesi de Geisler sobre Danzig—ara Gdansk—va ésser cabdal, perquè

va incorporar-hi un mapa a escala 1:10 000, en el qual es podien observar els diferents usos del sòl i les diferents intensitats d'edificació (GEISLER). Després va publicar una obra fonamental sobre la ciutat alemanya, en la qual mostrà els diferents tipus de plans urbans i de cases de tot el territori alemany de l'època (GEISLER, 1924). Aquesta obra va ésser seguida molt poc després per una altra realitzada per Rudolf Martiny, qui intentà fer una cosa semblant no només a les ciutats sinó a tots els nuclis edificats d'Alemanya (MARTINY, 1928). Geisler i Martiny van fer una gran feina. Ara bé, tant l'un com l'altre van intentar fer massa, i massa de pressa. Hom els va criticar anomenant-los "morfogràfics", i de fet, molt posteriorment l'obra d'Smailes va ésser qualificada igualment. A Alemanya hi havia molta controvèrsia, a finals dels anys vint i a començaments dels trenta, sobre la morfologia, perquè els geògrafs urbans no coneixien prou els treballs que paral·lelament realitzaven els historiadors urbans i els historiadors de l'arquitectura. Cal recordar que, a Alemanya, des de començaments de segle, els historiadors de l'arquitectura han tingut sempre un gran interès en el teixit físic i en les raons arqueològiques del desenvolupament urbà; molt més que no als països de parla anglesa. Sovint, tenien una bona formació topogràfica i incloïen en els seus estudis monogràfics moltes il·lustracions amb plans urbans, plànols de carrers i fins i tot, a vegades, de les parcel·les. Aquests estudis eren poc coneguts pels geògrafs, però finalment penetraren a la tradició geogràfica, com es pot veure en l'estudi de sobre vuit ciutats alemanyes, que es basa en l'obra d'historiadors urbans i de l'arquitectura.

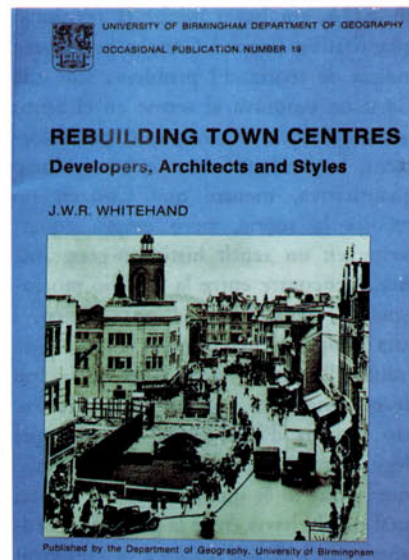
Aquesta tradició fou importada a la Gran Bretanya per M.R.G. Conzen. Ell fou estudiant a l'Institut Geogràfic de Berlín des de 1926 fins al 1931, període en el qual hi havia grans geògrafs al Departament d'aquell Institut: Bobek, Krebs i altres. Llur tradició venia parcialment de Schluter, però també d'un intens treball de camp i d'una orientació històrico-geogràfica. Conzen, quan era estudiant es va inspirar en aquesta tradició. A Alemanya, però, no va poder fer-ne gran cosa, atès que els esdeveniments polítics d'aquells anys van provocar la seva fugida dramàtica de l'Europa Central; de fet va ser qüestió de vida o mort. No era

jueu, però sí que era socialdemòcrata, i va descobrir que el seu nom figurava en una llista de gent que s'havia d'eliminar. Es va refugiar a la Gran Bretanya el 1933. Allí li va ser molt difícil seguir la seva trajectòria professional. Als anys trenta, la geografia britànica encara no era gaire important. Hi havia pocs departaments, potser amb tres o quatre geògrafs cadascun. Conzen es va dedicar al planejament urbà, des d'una assessoria privada al comtat de Cheshire. Era el responsable de les sol·licituds d'edificació; les mateixes sol·licituds que molts anys després foren fonts bàsiques d'una part de la investigació morfològica important que es féu a la Gran Bretanya, tot i que ell, és clar, no ho sabia llavors.

A la Gran Bretanya, Conzen connectà amb l'altra tendència de la morfologia urbana, la indígena, ja que, cap a finals dels anys trenta, Conzen treballà com a ajudant de Fleur a la Universitat de Manchester. Per tant, es podria dir que durant un temps curt les dues tradicions es van ajuntar, tot i que és difícil especificar quina ha estat la influència de Fleur sobre Conzen. Jo crec que va ser molt superficial.

Després de la guerra, Conzen es traslladà a Newcastle upon Tyne i va ser allà on realitzà la seva obra més important. El nord-est d'Anglaterra es va convertir en el seu laboratori. Allí se centrà de nou en la morfologia urbana, en comptes de fer-ho en la planificació, i començaren les seves contribucions importants. La primera és un mapa dels tipus morfològics de tot el nord-est d'Anglaterra. És un treball molt detallat i molt sorprenent que cobreix milers de nuclis, des de granges fins a grans zones urbanes (CONZEN, 1949). Anys després realitzà un estudi topogràfic orientat cap al planejament de Whitby, un petit port d'origen medieval al nord-est d'Anglaterra. Tanmateix, ara és conegut no per la seva contribució a la planificació —tot i que suggeria, d'una forma molt contundent, que l'anàlisi històrico-geogràfica del paisatge urbà podia formar la base de la seva conservació— sinó pels seus mapes detallats dels usos del sòl i dels tipus d'edificis (CONZEN, 1958). Com poden imaginar pel que dic, és un treball molt propi de la tradició morfològica alemanya, i força aliè a la geografia anglesa d'aquell temps.

Simultàniament, durant uns deu anys, treballà en una monografia sobre la ciutat

d'Alnwick a Northumberland (CONZEN, 1960). Crec que gran part dels morfòlegs urbans reconeixen que aquesta obra és la contribució més important, del món de parla anglesa, a la morfologia urbana.

La tradició morfogenètica alemanya es pot reconèixer en dos dels conceptes formulats en aquest estudi. Primer, el concepte de "franja perifèrica" (*fringe belt*), que va manllevar del *Stadttrandzone* de Louis (LOUIS, 1936); fa referència a aquelles parts del pla urbà elaborades en moments estacionaris, o de dèbil creixement, i definides per una sèrie d'usos del sòl d'àrees perifèriques, normalment tenen baixes densitats d'ocupació i que, posteriorment, influencien moltíssim el desenvolupament urbà d'èpoques de creixement. L'altre concepte és el de "cicle de la parcel·la" (*burge cycle*), el qual fa referència a l'evolució de les parcel·les —a la manera com es van edificant i adquirint densitats més grans i a la manera com, de vegades, és enderrocada l'edificació i comença un nou cicle; es tracta, doncs, d'un enfocament històrico-geogràfic.

L'any 1960, en un congrés sobre geografia urbana de la *International Geographic Union* celebrat a Lund, Suècia, Conzen presentà un nou estudi basat en l'anàlisi de les franges perifèriques i del cicle de la parcel·la sobre Newcastle upon Tyne (CONZEN, 1962). La seva comunicació provocà una polèmica entre Garrison, el geògraf nord-americà, i Conzen. Garrison acabava de triomfar

als EUA, on havia iniciat la revolució quantitativa, i criticà Conzen per la seva manca de teoria. El problema fou que Garrison emprava el terme en el sentit quantitatiu, en el sentit que, posteriorment, hom identificà amb la revolució quantitativa, mentre que Conzen no rebutjà la teoria, però emprà aquest terme en un sentit històrico-geogràfic. Així, l'encontre entre la tradició morfogenètica, personalitzada en Conzen, i tota l'empenta quantitativa, la qual havia creuat l'Atlàntic amb Garrison, fou decepcionant, ja que no va produir-se cap trobada d'intel·lectuals. Trobo que llegir la transcripció de la discussió, l'únic interès que té és que demostra el divorci total que hi havia entre la geografia nord-americana i el que passava al continent europeu, especialment a Alemanya.

Quant al desenvolupament de la tradició morfogenètica, el següent esdeveniment important fou l'estudi de Conzen sobre la relació entre la morfologia històrica urbana i la conservació dels paisatges urbans (CONZEN, 1966). Va ser important perquè defensà un vincle entre la morfologia i els aspectes pràctics del planejament. Ja ho havia fet en el seu estudi sobre Whitby l'any 1958, però ara fou molt més explícit en les propostes de conservació realitzades.

Conzen tornà sobre el tema a través d'una ponència en un simposi anglo-alemany sobre geografia aplicada (CONZEN, 1973). Va ésser publicada en anglès, però en una edició alemanya, per la qual no va ser gaire coneguda entre els geògrafs britànics. Aquesta és una altra raó per la qual cosa la tradició morfogenètica alemanya va trigar tant a establir-se a la Gran Bretanya (hi havia molt poques publicacions d'aquesta tradició en anglès). A més a més, l'anglès de Conzen és molt dens; un anglès gairebé germànic i molt tècnic. En la segona edició, el 1969, del seu estudi sobre Alnwick, hi ha un glossari de terminologia al qual hom s'ha de referir constantment per a entendre el llibre, cosa molt enutjosa per als geògrafs de parla anglesa, que no estan gaire acostumats a la terminologia tècnica. Existia, per tant, una barrera intel·lectual que posava obstacles a la tradició morfogenètica alemanya, a més de la barrera lingüística. Més encara: durant els anys seixanta, començà l'absorció de la geografia britànica per part de la nord-americana, fet posat de manifest en la

trobada de Lund. L'ambient intel·lectual d'aquell temps no va ser idoni per acceptar els conceptes, força complicats, de la morfogenètica alemanya representada per Conzen.

P/ Ha dit que Conzen fins als anys seixanta anà introduint la tradició morfogenètica alemanya. Pot explicar-nos, ara, el seu propi paper i quina és la seva contribució personal?

R/ Jo vaig anar, com a postgraduat, a Newcastle l'any 1963, poc després del simposi de Lund. Em vaig adonar que havia estat a les fosques buscant els conceptes organitzadors que Conzen ja havia trobat. A començaments dels seixanta jo intentava reconèixer els conceptes organitzadors del paisatge urbà i estava totalment insatisfet amb la meua capacitat de sistematitzar allò que veia. En aquell moment, els estudis d'Alnwick i Newcastle feia molt poc que havien sortit, i, tot i que jo els coneixia, no va ser fins que vaig començar a treballar en la meua primera oposició acadèmica que em vaig adonar de la importància de l'obra de Conzen i de la tradició que ja feia uns setanta-cinc anys que existia a Alemanya.

El que vaig intentar fer va ser incorporar aquestes idees a la meua pròpia feina. Per a la comprensió dels conceptes va ser molt important el treball de camp amb Conzen i les seves explicacions sobre el terreny. Sentir-lo davant un exemple era una experiència meravellosa.

Vaig fer un estudi sobre les franges perifèriques de Tyneside (WHITEHAND, 1967) i, més tard, al voltant de 1970, quan la morfologia urbana a Gran Bretanya havia arribat al seu punt més baix i estàvem inundats de la influència nord-americana, vaig intentar crear una trobada entre les tradicions nord-americanes de la geografia urbana i la tradició morfogenètica alemanya, o el que ara s'hauria d'anomenar la *tradició conzeniana*. L'any 1971, vaig instal·lar-me al Departament de Birmingham. A causa del meu interès en l'obra de Conzen, les persones que vingueren a treballar amb mi a Birmingham van ésser influïdes per la tradició morfogenètica, encara que, com he dit abans, lligant-la a aspectes desenvolupats per la geografia urbana nord-americana. Per exemple, vàrem treballar sobre la relació entre les formes físiques de la ciutat i els cicles d'edifica-

ció. Aquests feia molt de temps que havien estat estudiats per historiadors econòmics britànics i per economistes americans, però gairebé ningú no havia pensat en les ramificacions paisatgístiques dels cicles de l'edificació. Vàrem veure molt clarament, mentre maldàvem a interpretar algunes de les idees dels economistes urbans, que, per exemple, hi havia connexions molt interessants entre la teoria del mercat del sòl, tal com l'havia formulat William Alonso (ALONSO, 1964), i aspectes de la teoria de l'evolució històrico-geogràfica dels paisatges urbans. El concepte de franja perifèrica resultà molt útil. Vaig intentar relacionar ambdues teories en dues publicacions (WHITEHAND, 1972 i 1974) i, a partir d'aquí, vaig intentar formular una teoria més general sobre el desenvolupament del paisatge urbà, la qual va començar a aparèixer en estudis i ponències. Finalment, vaig explicitar en un volum del qual era coeditor, els *Transactions of the Institute of British Geographers*, i que portava com a títol *Change in Town* (WHITEHAND, 1977).

P/ En el gràfic que ens ha permès resseguir la seva explicació sobre les tradicions morfològiques, hi ha geògrafs que se situen fora dels corrents més potents, com per exemple Dickinson o Vance. Ens pot explicar quina és llur aportació?

R/ Bé, potser el que he dit fins ara dóna una visió massa simplificada. De fet, només he parlat parcialment del Regne Unit i dels ascendents germànics de la tradició morfogenètica.

Comencem per R.E. Dickinson, que no va pertànyer a cap de les tendències esmentades i tampoc no va crear un corrent específic, en part a causa de la seva personalitat. Durant els anys quaranta va traduir moltes publicacions alemanyes. Era un dels pocs geògrafs britànics que parlava prou bé l'alemany i va basar els seus propis articles en aquestes publicacions. Esmentà sovint l'obra de Geisler. Finalment va escriure un llibre sobre la ciutat de l'Europa occidental, en el qual va incorporar treballs de geògrafs francesos (DICKINSON, 1951). Fou, essencialment, una compilació de l'obra de molts altres geògrafs. Compilar, en molts aspectes, va ser l'estil de Dickinson. La seva obra no inspirà, no existeix una "qualitat Dickinson" de la mateixa manera que existeix una "qualitat Con-

Foto 3: El professor Whitehand durant la seva conferència a Lleida

(Foto: Leonor Pedrico)

zen". Tot i que va escriure molt, la seva obra ha tingut una influència molt reduïda. Tampoc no va aconseguir atreure als geògrafs britànics cap a l'obra de parla alemanya.

Per tant, Dickinson apareix com un individu aïllat. Treballà a Leeds durant molts anys i més tard a Syracuse, als EUA, on va ésser molt conscient del treball dels americans. Va intentar establir un pont entre els conceptes nord-americans, alemanys i britànics i, fins a cert punt, ho va aconseguir. Ningú però, no el va seguir.

El cas de Johns és ben diferent. És, potser, l'únic que té una visió artística del paisatge urbà. De fet ell és un historiador de l'art i va ésser director del Departament d'Història de l'Art a la *University of Lancaster*. La seva obra important, *British Townscapes*, és una combinació de geografia i art, profusament il·lustrada amb els seus propis dibuixos. Les seves explicacions es basen en el caràcter artístic dels períodes durant els quals les formes foren creades. Per exemple, interpreta les zones residencials de l'època victoriana tardana en funció del movi-

ment romàntic, i interpreta les cases gòtiques construïdes per la burgesia benestant —castells capritxosos que semblen extrets de contes de fades— en funció de la cultura i l'art de l'època (JOHNS, 1965). Johns realitzà el seu treball geogràfic a la *University of Exeter*. Finalment però, va abandonar la geografia. El seu enfocament, tot i que s'ha de considerar un apartat interessant de la morfologia urbana, no ha tingut un ressò posterior.

L'altra persona difícil de classificar és M.P. Conzen, perquè va a cavall de moltes tradicions. Va ser educat, poc temps, a Alemanya, després d'haver estudiat a Cambridge, Anglaterra, i gairebé tota la seva trajectòria professional s'ha desenvolupat als EUA. És fill de M.R.G. Conzen i d'ell ha manllevat una visió globalitzadora, des de la qual es tracta de veure cada problema en un context cultural ampli. Tot i que va treballar sobre les franges perifèriques quan era estudiant postgraduat a Maddison, Wisconsin, va decidir marcar el seu propi camí i no seguir el seu pare. Va adoptar algunes de les idees prevalents als EUA a finals dels

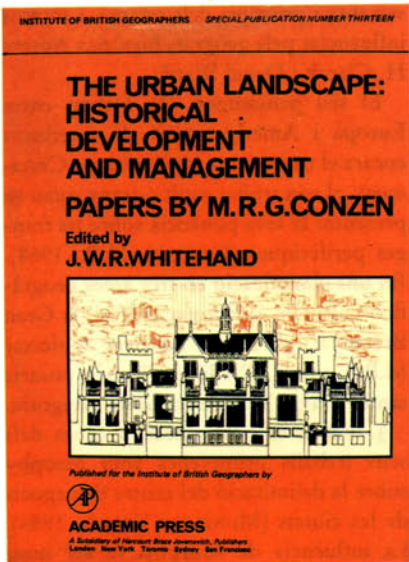
seixanta i principis dels setanta, sobretot influenciat pels geògrafs històrics Adrew H. Clarck i David Ward.

El seu pensament s'ha format entre Europa i Amèrica, però els americans encara el troben una mica estrany. Certament, el van trobar molt estrany quan va presentar la seva ponència sobre les franges perifèriques (CONZEN, M.P., 1968). En una classificació en tres àrees geogràfico-culturals —l'Europa central, la Gran Bretanya i els EUA— hauríem de deixar M.P. Conzen a l'Atlàntic. Potser, posaria també David Ward en aquesta categoria.

J. Vance és problemàtic a causa dels seus treballs primerencs amb Murphy sobre la delimitació del centre de negocis de les ciutats (MURPHY i VANCE, 1954). La influència de Murphy va ser molt forta i Vance té un fort component de la tradició de la geografia econòmica nord-americana. També té però, una forta influència de la tradició de la geografia cultural. Vance va estar a Berkeley i va tenir força contacte amb Sauer, el qual tenia un despatx al Departament quan ja s'havia jubilat. Penso que els treballs sobre la delimitació del centre de negocis donen una idea poc representativa de Vance. De fet, és un home d'amplis horitzons i molt receptiu a diferents idees. Durant els anys seixanta no m'havia adonat d'això. De fet no me'n vaig adonar fins que no vaig haver llegit *This Scene of Man* (VANCE, 1977), un llibre singular. Proposa una visió de la morfogenètica que difereix de la visió alemanya, tot i que fa força referències a Conzen. És, però, una obra eclèctica, la força de la qual deriva de les idees que agafa d'altres fonts: Johns, Ward, el propi Conzen i molts altres. És un eclecticisme semblant al de Dickinson, però en un estil més llegible. Tanmateix, i això és opinable, jo trobo que aconsegueix configurar una teoria coherent.

P/ A partir dels anys setanta, vostè, amb altres companys del Departament a Birmingham, crea l'Urban Morphology Research Group. Pot parlar-nos dels seus treballs i plantejaments?

R/ He esmentat el volum *Change in Town*. Considero que marcà un resorgiment de l'interès per a la morfologia urbana, tot i que va ser un resorgiment molt lent per causa de l'evolució de la geografia urbana que he esmentat abans. De fet, aquest resorgiment està relacionat

amb el petit grup que vaig poder establir a Birmingham. És veritat, però, que també hi havia altres grups reduïts que treballaven en qüestions de morfologia urbana. Per exemple, Harold Carter, qui juntament amb Sandra Wheatley, a finals dels setanta publicà un estudi sobre franques perifèriques (CARTER i WHEATLEY, 1979).

La clau, però, fou el nostre grup de Birmingham.

El nostre desenvolupament fou molt lent al començament. Vàrem créixer acceptant estudiants postgraduats i aconseguint finançament de l'*Economic and Social Research Council*. A poc a poc, els centres d'interès de les recerques varen ampliar-se. Especialment, sorgí interès pel centre de les ciutats. En part, vaig canviar el meu propi plantejament, perquè tenia la sensació que, havent examinat la perifèria urbana, hi havia altres aspectes més enllà del creixement cap enfora de les ciutats. Hi havia el nucli urbà, dinàmic, que mereixia ser estudiat. Alguns dels meus col·laboradors m'ajudaren, encara essent estudiants; per exemple, en un projecte sobre els centres petits del sud d'Escòcia (WHITEHAND, 1979), on vàrem examinar com evolucionava la forma de les ciutats i com es relacionaven llurs posicions dins la jerarquia urbana amb els diferents patrons de creixement. La tesi de Luffrum sobre les ciutats petites a East Anglia també seguia aquest fil (LUFFRUM, 1980, 1981). Després d'ell va venir Peter Aspinall com a investigador, a mitjans dels setanta. Final-

ment, s'incorporà la meua dona com a ajudant de recerca en un projecte molt ambiciós: l'estudi comparat entre els centres de Northampton i Watford, aquest darrer és una àrea suburbana. Vàrem començar aquesta tasca l'any 1980 (WHITEHAND i WHITEHAND, 1983, 1984).

Peter Aspinall va tenir una gran importància en les noves orientacions de la tasca que vàrem dur a terme. Desgraciadament, molts dels seus treballs derivats de la seva tesi (ASPINALL, 1978) encara no s'han publicat. Ell va aportar la influència de la història econòmica de dues maneres, atès que ens va fer adonar de la rellevància de les sol·licituds d'obres com a font d'estudi (ASPINALL i WHITEHAND, 1980) i, també, de la influència dels individus sobre el paisatge. Aquesta orientació és molt antiga en història urbana; com a mínim data del treball d'H.J. Dyos sobre Camberwell (DYOS, 1961), on s'examina el paper dels promotors i contractistes d'obres en la delimitació del paisatge urbà. L'estudi de Dyos és una mica idiosincràtic del punt de vista del geògraf, ja que no intenta sistematitzar, sinó que es limita a assenyalar la procedència de capitals per a la construcció i fer suggerències sobre els diferents tipus de construccions, sense quantificar ni cartografiar detalladament. També és qüestionable la representativitat de les conclusions a què arribà, encara que és important entendre que aquest punt de mira començà a relacionar el paisatge amb el que més endavant vàrem anomenar els agents del canvi urbà. La clau d'aquests nous punts de vista va ser la incorporació d'Aspinall, un historiador econòmic que alhora comptava amb formació geogràfica.

Així doncs, des de finals dels setanta, hi hagué un canvi d'èmfasi que vaig intentar recollir en el meu treball a *Change in Town* (WHITEHAND, 1977). En lloc d'examinar els preus del sòl i el mercat, començàrem a estudiar com funcionen els individus i els grups dins un context socio-econòmic més ample. Lògicament, dins d'aquest context, també vàrem tenir en compte el mercat del sòl, però no tal com ho havíem fet durant els setanta. Per exemple, ens interessà comparar diferents perspectives dels propietaris immobiliaris a fi de distingir entre aquells que veien la seva propietat com un lloc per desenvolupar els seus negocis, i aquells que construïen un

edifici per vendre'l al mercat. L'actuació d'ambdós tipus de propietaris afecta de forma diferent al paisatge urbà. La perspectiva de l'home de negocis respecte el paisatge és distinta que la perspectiva de l'especulador.

També hem estudiat les companyies d'arquitectes, llurs procedències i de quina manera, per exemple, el fet que uns arquitectes siguin a Londres pot afectar llur perspectiva de l'estil arquitectònic.

De fet, E. Pearson, en la seva ponència d'abans-d'ahir¹, va fer referència a la diferent actitud entre els arquitectes locals, imbuïts de la història arquitectònica de la ciutat, i els arquitectes forans. Fins i tot, des del seu lloc a l'Ajuntament, i en consonància amb els interessos de conservació dels centres històrics, va dir que de vegades havia suggerit als promotors que encarreguessin llurs obres a arquitectes que entenguessin les característiques locals de York.

Aquests treballs que hem esmentat s'han centrat fins ara en el que Peter Larkham anomena agents "directes" del canvi (LARKHAM, 1986). Ara estem dedicant-nos a allò que anomenem agents "indirectes" com, per exemple, les autoritats locals.

En els treballs que ara estem fent intentem treure profit dels que hem realitzat en les dècades dels seixanta i setanta, de la tradició morfogenètica alemanya, de la tradició de l'economia territorial i també dels esmentats estudis sobre els agents del canvi urbà. Potser pot semblar que els treballs que combinen aquestes perspectives són massa eclèctics, però bé que pensem que és possible aconseguir una síntesi que finalment ens conduirà a una perspectiva més ampla i, fins i tot, potser, a una teoria de l'evolució del paisatge urbà.

A fi d'elaborar aquesta teoria, hem inclòs una altra línia de recerca, present també en l'obra de Conzen, referida al planejament i a la conservació històrica del paisatge. Bàsicament es tracta d'observar com evoluciona un paisatge urbà i de veure, en aquesta evolució, les línies

Nota

1. L'arquitecte Eric Pearson, del *City Planning Officer* de York desenvolupà durant la III Setmana d'Estudis Urbans a Lleida la ponència amb el títol *Un exemple de conservació: York (Gran Bretanya)*. És en aquesta intervenció a la qual fa referència J. Whitehand en el text.

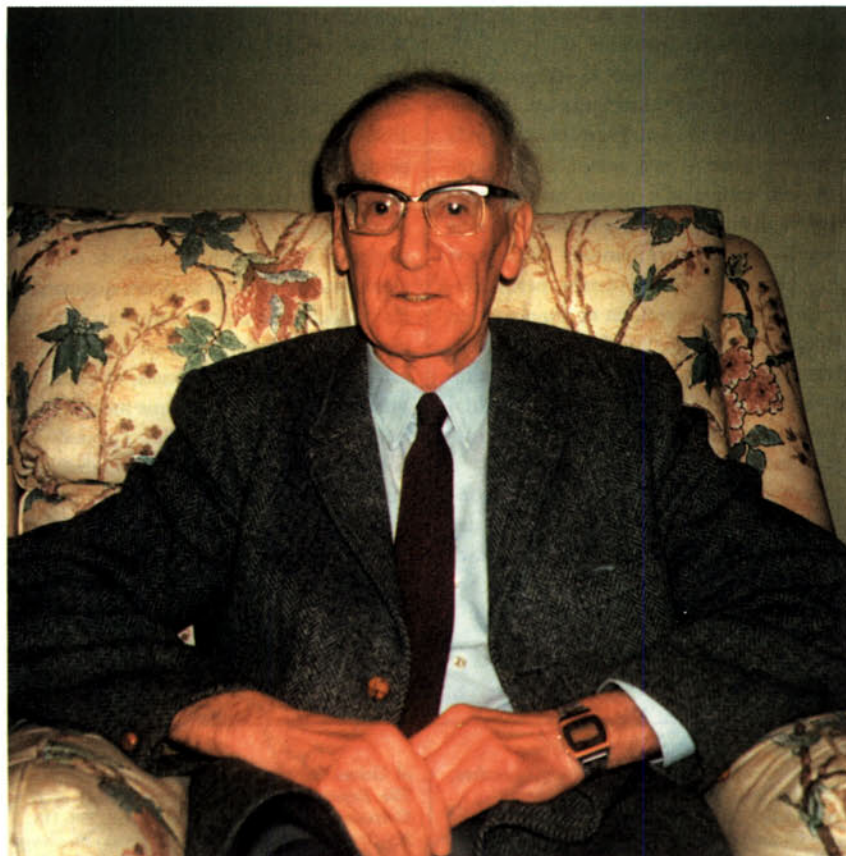

Foto 4: El professor M.R.G. Conzen

(Foto: Alan Duxbury)

orientatives del planificador i de les autoritats locals que han d'aprovar, o no, les actuacions arquitectòniques. S'ha de dir que, en aquesta línia, hem fet encara molt poc camí; hem de refinar les idees que encara són molt rudimentàries. De fet, quan hom ve aquí, a Lleida o a Barcelona, en una àrea cultural diferent, es referma molt més la visió segons la qual qualsevol decisió que afecti al paisatge urbà s'ha de contextualitzar en la cultura i la societat en les quals s'està immers.

P/ Quins són els contactes de Group amb altres persones o institucions que treballin amb perspectives semblants?

R/ El cas del Group de Birmingham és força excepcional a la Gran Bretanya; únic, si es té en compte que aplega permanentment sis o set persones interessades en la morfologia urbana i que dues, tres o, fins i tot, quatre d'elles estant preparant tesis sobre aquest camp. En altres departaments britànics podem trobar una o dues persones que hagin fet treball morfològic —la majoria de vegades no exclusivament o prioritàriament—, però

en lloc més no trobarà un grup. També és important recalcar que el grup no és oficial. Ha sorgit gràcies a l'interès d'alguns individus i als contactes que hi ha hagut entre ells de forma bastant espontània. El Group és informal; no té cap i, fins i tot, no té ni una llista formal de membres. És un conjunt de persones que tenen interessos en comú, que treballen juntes com a investigadors i que es troben gairebé diàriament en sessions de treball. Tenim una mena d'estratègia. Efectivament, seguim la realització dels treballs, observem l'evolució positiva de certs conceptes i, en conseqüència, prenem decisions formals, sol·licitem subvencions per mantenir la recerca i orientem noves tesis cap als conceptes on hem arribat.

Els contactes són molt diversos. Ha estat molt important que jo dirigís, a començaments dels vuitanta, l'*Urban Study Group* de l'*Institute of British Geographers*. Seguint la tradició d'aquell grup, quan el director canviava, també canviaven els membres del comitè i l'èmfasi dels simposis i publicacions. Així, es pogué organitzar simposis sobre morfo-

logia urbana en els quals participaren no només geògrafs britànics sinó també nord-americans i alemanys.

El 1982 vàrem organitzar un simposi anglo-germànic a Alemanya, en el qual van participar una quinzena de geògrafs històrics urbans interessats en la morfologia. Això va permetre reforçar els nostres contactes amb geògrafs alemanys. Esperem que les actes del simposi, editades per Gareth Shaw i Dietrich Denecke, sortiran a la llum ben aviat (SHAW i DENECKE eds., en publicació).

També tenim contactes forts a Nord-amèrica, especialment a Chicago, gràcies a la presència allà d'M.P. Conzen, i a Toronto, on hi ha Derek Holsworth, que fou alumne de Conzen i que coincidí amb mi quan m'estava a Newcastle. Per tant, comencem a veure segones i terceres generacions de morfòlegs urbans, també a Nord-amèrica.

Ara som molt disseminats arreu del món, ja que durant el meu últim any a Newcastle (1965-66) hi havia vuit estudiants, els quals posteriorment pogueren treballar en la geografia acadèmica i, alguns, en aspectes morfològics. Això és inconcebible ara, ja que és gairebé impossible que els joves que s'estan doctorant obtinguin feina en el camp que han escollit. De fet, els contactes que hi ha entre la morfologia urbana britànica, centrada principalment a Birmingham, són amb l'Europa Central, amb uns pocs casos individuals a Nord-amèrica i parem de comptar. Per desgràcia, hi ha molt poc contacte amb la geografia espanyola, gairebé res de contacte amb la geografia italiana, i poquíssim —cosa molt estranya— amb la geografia francesa. Hi ha certs contactes amb els països escandinaus, encara que els treballs sobre el paisatge urbà en aquests països són escassíssims.

Recentment, estem enfortint bastant els contactes amb Polònia, gràcies a una visita que féu M. Koter a Birmingham fa dos o tres anys. Resulta que aquest geògraf ha estat molt influenciat per la tradició morfogenètica i ha arribat a aplicar el concepte de cicle de parcel·la (KOTER i WIKTOROWSKA, 1976). És curiós que amb el pas del temps anem trobant més gent que s'inclou en la mateixa tradició morfològica que nosaltres, malgrat que es tracta de casos aïllats, tal com crec que és el cas de Koter a Polònia, o dels esmentats contactes a Nord-Amèrica,

(individus entusiastes per comptes de grups). Koter vindrà ara a Birmingham per tal d'estar amb nosaltres durant un mes fent un estudi comparat entre les ciutats poloneses i les angleses, particularment, Lodz i Birmingham.

També hi ha contactes importants amb Viena, concretament amb Hugo Hassinger, Hans Bobek i Elisabeth Lichtenberger. Bobek, és clar, va influenciar Conzen, tot i que només té tres o quatre anys més que ell.

De tota manera, Bobek s'ha orientat cap a altres interessos a part de la morfologia urbana, com la geografia social per exemple. Ens ha deixat, però, una obra molt important, que va publicar conjuntament amb Lichtenberger, sobre Viena (BOBEK i LICHTENBERGER, 1966).

P/ Per què hi ha una manca de lligams amb la geografia francesa?

R/ Em sembla que la resposta en aquesta pregunta és assenyalar que els treballs francesos són poc llegits pels geògrafs britànics; a més a més, sovint, aquests treballs ens arriben de segona mà. Últimament he intentat establir contactes amb els geògrafs francesos mitjançant l'intercanvi de publicacions. És interessant, però, assenyalar que Pinchemel, en el seu article en l'obra d'homenatge a Jean Gottmann, recalca que s'està fent molt poc en el camp de la morfologia urbana (PINCHEMEL i PINCHEMEL, 1983), encara que el seu article hi faci referència.

Tornant al tema més general dels contactes internacionals, li he de dir que, des de fa tres o quatre anys, realitzo una resse-

nya anual per al *Progress in Human Geography*, en relació als esdeveniments en el camp de la investigació sobre l'estructura interna de la ciutat (WHITEHAND, 1985 i 1986). He intentat fer una ressenya "internacional" però, fins ara, m'ha resultat bastant impossible. Com a mínim, però, he anat més enllà de les publicacions de llengua anglesa i, amb la col·laboració de col·leges alemanys, he intentat incloure quelcom de les publicacions centro-europees i els articles més importants fets en francès. Han estat ressenyes molt parcials, és clar, però quan les vaig fer pensava que més valia poc que no pas res. Desconec l'opinió dels col·leges francesos, però no m'estranyaria que les trobessin totalment insuficients. Tanmateix, però, és un començament.

Data de recepció de l'original: 09.87

BIBLIOGRAFIA

- ALONSO, W. (1964), *Location and Land Use: Toward a General Theory of Land Rent*, Cambridge, Mass., MIT Press.
- ASPINALL, P.J. (1978), *Building Applications and the Building Industry in Nineteenth Century Towns: The Scope for Statistical Analysis*, Centre for Urban and Regional Studies, University of Birmingham, Research Memorandum núm. 68.
- ASPINALL, P.J.; WHITEHAND, J.W.R. (1980), *Building Plans: a major source for urban studies*, Area, 12: 199-203.
- BOBEK, H.; LICHTENBERGER, E. (1966), *Wien: Bauliche Gestalt und Entwicklung seit der Mitte des 19 Jahrhunderts*, Böhlau, Graz.
- CARTER, H.; WHEATLEY, S. (1979), *Fixation lines and fringe belts, land uses and social areas: nineteenth-century change in the small town*, *Transactions of the Institute of British Geographers*, N.S., 4: 214-38.
- CONZEN, M.P. (1968), *Fringe location land uses: relict patterns in Maddison in 19th Annual Meeting of the Association of American Geographers*, West Lake Division. No publicada.
- CONZEN, M.R.G. (1958), *The growth and character of Whitby in G.H.F. Daysh, ed., A Survey of Whitby and the Surrounding Area*, Eton, Shakespeare Head Press, 49-89.
- CONZEN, M.R.G. (1960), *Alnwick, Northumberland: a Study in Town Plan Analysis*, 2a. ed. 1969, Londres, Institute of British Geographers.
- CONZEN, M.R.G. (1962), *The plan analysis of an English city centre in K. Norborg, ed., Proceedings of the IGU Symposium in Urban Geography*, Lund 1960, Lund, Lund Studies in Geography, Série B, núm. 24, 383-414.
- CONZEN, M.R.G. (1966), *Historical townscapes in Britain: a problem in applied geography in J.W. House, ed., Northern Geographical Essays in Honour of G.H.J. Daysh*, Newcastle upon Tyne, 56-78.
- CONZEN, M.R.G. (1973), *Geography and townscape conservation in Anglo-German Symposium in Applied Geography*, Giessen-Würzburg-München, 1973, *Giessener Geographische Schriften*, 1975: 95-102.
- DICKINSON, R.E. (1951), *The Western European City. A Geographical Interpretation*, Londres, Routledge and Kegan Paul.
- DYOS, H.B. (1961), *Victorian Suburbs. A Study of the Growth of Camberwell*, Leicester, Leicester University Press.
- FLEURE, H.J. (1920), *Some types of cities in temperate Europe*, *Geographical Review*, 10: 357-74.
- FRITZ, J. (1894), *Deutsche Stadtanlagen*, Strasbourg, Programm d. Lyzeums.
- GEISLER, W. (1924), *Die Deutsche Stadt: in Beitrag zur der Kulturlandschaft*, Stuttgart, Engelhorn.
- HASSINGER, H. (1946), *Boden und Lage Wiens*, Viena, Geogr. Studien.
- JOHNS, E. (1965), *British Townscapes*, Londres, Arnold.
- KOTER, N.; WIKTOROWSKA, D. (1976), *Proces Przemian Morfolologicznych s/ródmiest/cia Lodzi (w Granicach Bytwej Kolonii Tkackiej) Pod Wplywem Kształtowania sie Ogólnomiesjskiego Centrum Ustugowego*, *Acta Universitatis Lodzianis*, Serie II, 7, 41-88.
- LARKHAM, P.J. (1986), *The Agents of Urban Change*, Birmingham, University of Birmingham, Occasional Publication núm. 21.
- LOUIS, H. (1936), *Die Geographische Gliederung von Gross-Berlin*, in H. Louis i W. Panzer eds., *Länderkundliche Forschung: Krebs-Festschrift*, Stuttgart, 146-71.
- LUFFRUM, J.M. (1980), *Variations in the building fabric of small towns*, *Transactions of the Institute of British Geographers*, N.S., 5: 170-3.
- LUFRUM, J.M. (1981), *The building fabric of central areas of small towns in rural England: interurban variations and relationships*, *Urban Geography*, 2: 161-77.
- MARTINY, R. (1928), *Die Grundrissgestaltung der Deutschen Siedlungen*, Gotha, Justus Perthus.
- MURPHY, R.E.; VANCE, J.E. (1954), *Delimiting the C.B.D.*, *Economic Geography*, 30: 189-222.
- OPENSHAW, S. (1973), *A Theory of the Morphological and Functional Developments of the Townscape in an Historical Context*, University of Newcastle-Upon-Tyne, Department of Geography, Seminar Paper núm. 24.
- PINCHEMEL, P.; PINCHEMEL, G. (1983), *Geographers and the city. A contribution to the history of Urban Geography in France in J. Hatten ed., The Expanding City: Essays in Honour of Jean Gottmann*, Londres, Academic Press, 294-318.
- SCHLUTER, O. (1899), *Bemerkungen zur Siedlungsgeographie*, *Geographische Zeitschrift*, 5: 65-84.
- SHAW, G.; DEMECKE, D. eds. (en publicació), *Urban Historical Geography: Recent Progress in Britain and Germany*, Cambridge.
- SMAILES, A.E. (1955), *Some reflections on the geographical description and analysis of townscapes*, *Transactions and Papers. Institute of British Geographers*, 21: 99-115.
- VANCE, J.E. (1977), *This Scene of Man: the Role and Structure of the City in the Geography of Western Civilization*, Nova York, Harper and Row.
- WHITEHAND, J.W.R. (1967), *Fringe belts: a neglected aspect of Urban Geography*, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 41: 223-33.
- WHITEHAND, J.W.R. (1972), *Urban rent theory, time series and morphogenesis: an example of eclecticism in geographical research*, *Area*, 4: 215-22.
- WHITEHAND, J.W.R. (1974), *The changing nature of urban fringe: a time perspective in J.H. Johnson ed., Suburban Growth: Geographical Processes at the Edge of Western City*, Londres, Wiley.
- WHITEHAND, J.W.R. (1977), *The basis for an historical-geographical theory of urban form*, *Transactions of the Institute of British Geographers*, N.S., 2: 400-416.
- WHITEHAND, J.W.R. (1979), *The study of variations in the building fabric of towns centres: procedural problems and preliminary findings in southern Scotland*, *Transactions of the Institute of British Geographers*, N.S., 4: 559-75.
- WHITEHAND, J.W.R. (1985), *Urban Geography: the city as a place*, *Progress in Human Geography*, 9.
- WHITEHAND, J.W.R. (1986), *Urban Geography: within the city*, *Progress in Human Geography*, 10.
- WHITEHAND, J.W.R.; WHITEHAND, S.M. (1983), *The study of physical change in town centres: research procedures and types of change*, *Transactions of the Institute of British Geography*, N.S., 8.
- WHITEHAND, J.W.R.; WHITEHAND, S.M. (1984), *The physical fabric of town centres: the agents of change*, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 9: 231-247.